

Programma

Kamermuziek

9 november 2023, 12.30

Podium Azijnfabriek | Triniteitstraat 19 | 's-Hertogenbosch

Entree € 12,00 | Vrienden gratis

Quatuor Romantique

Guido Deneve | viool
Christophe Pochet | viool
Tony Nys | altviool
Didier Poskin | cello

Johannes Brahms
(1833-1897)

Strijkkwartet opus 51 nr 2 in a
- Allegro non troppo
- Andante moderato
- Quasi Minuetto, moderato
- Finale. Allegro non assai

PAUZE

Béla Bartók
(181-1945)

Strijkkwartet Nr. 1 in A klein
- Lento
- Allegretto
- Introduzione
- Allegro vivace

Johannes Brahms' Strijkkwartet nr. 1 in C klein en Strijkkwartet nr. 2 in A klein werden voltooid in Tutzing, Beieren, in de zomer van 1873 en samen gepubliceerd in de herfst van dat jaar als Op. 51. Ze zijn opgedragen aan zijn vriend Theodor Billroth. Brahms was traag met het schrijven van zijn eerste twee strijkkwartetten. Een brief van Joseph Joachim geeft aan dat er in 1865 aan een C-klein kwartet werd gewerkt, maar het is mogelijk niet hetzelfde werk dat in 1873 Op. 51 nr. 1 zou worden. Vier jaar voor publicatie, in 1869, weten we echter zeker dat de twee kwartetten compleet

genoeg waren om doorgespeeld te worden. Maar de componist bleef ontevreden. Jaren gingen voorbij. Er werd opnieuw geoefend in München, waarschijnlijk in juni 1873, en Brahms waagde zich ten zuiden van de stad naar het stadje Tutzing aan het meer voor een zomers uitstel. Daar, met de Würmsee (zoals het Starnbergmeer toen heette) en de Beierse Prealpen als achtergrond, legde hij de laatste hand aan de twee kwartetten.

Ten tijde van de publicatie was hij 40 jaar oud. Brahms beschouwde het strijkkwartet als een bijzonder belangrijk genre. Naar verluidt vernietigde hij zo'n twintig strijkkwartetten voordat hij toestond dat de twee Op. 51 kwartetten werden gepubliceerd.[1] Toen hij in 1869 zijn vorderingen aan een uitgever uitlegde, schreef Brahms dat Mozart "bijzondere moeite" had gedaan voor de zes "prachtige" Haydn-kwartetten, en dat hij van plan was "zijn uiterste best te doen om er één of twee passabel te maken".

Het Strijkkwartet Nr. 1 in A klein van de Hongaarse componist Béla Bartók werd voltooid in 1909. De partituur is gedateerd op 27 januari van dat jaar. Het is een van de zes strijkkwartetten van Bartók.

Het werk bestaat uit drie delen, zonder pauzes ertussen:
Lento, Allegretto - Introduzione- Allegro vivace

Het werk werd ten minste gedeeltelijk geïnspireerd door Bartóks onbeantwoorde liefde voor de violiste Stefi Geyer - in een brief aan haar noemde hij het eerste deel een "begravenisklaagzang" en de openingsnoten volgen een motief dat voor het eerst verscheen in zijn Violconcert nr. 1, een werk dat aan Geyer was opgedragen en jarenlang door Bartók werd onderdrukt. De intense contrapuntische schrijfwijze van dit deel wordt vaak vergeleken met Ludwig van Beethovens Strijkkwartet nr. 14, Op. 131, waarvan het openingsdeel een langzame fuga is.

De volgende twee delen zijn geleidelijk sneller, en de stemming van het werk wordt aanzienlijk lichter en eindigt heel gelukkig. Het derde deel wordt over het algemeen beschouwd als het meest typische van Bartóks volwassen stijl, met vroege bewijzen van zijn interesse in Hongaarse volksmuziek.

Het stuk ging in première op 19 maart 1910 in Boedapest door het Waldbauer-Kerpely Kwartet, twee dagen nadat Bartók met hen piano had gespeeld in een concert gewijd aan de muziek van Zoltán Kodály. Het werd voor het eerst gepubliceerd in 1911 in Hongarije.

Quatuor Romantique

In de romantiek ontwikkelt het strijkkwartet zich tot de allerhoogste kamermuziekvorm. Het Quatuor Romantique legt zich toe op het vertolken van deze grote romantische strijkkwartet-literatuur, vertrekkend van de late Mozart strijkkwartetten tot en met het begin van de 20ste eeuw. Daarbij maken we gebruik van originele instrumenten en laten we ons inspireren door historische

uitvoeringspraktijken specifiek verbonden aan de romantische stijlperiode.

Gezien dat onze benadering toch wel verschillend is van wat wij vandaag gewoon geworden zijn, volgt hier een woordje uitleg. Eén van de meest opvallende verschillen tussen de romantische en hedendaagse stijl is **het gebruik van portamento**. Afkomstig van het Italiaanse 'portare' wat letterlijk 'brengen, aandragen, bezorgen' betekent, staat portamento voor het 'dragen van de ene noot naar de volgende'. Deze techniek wordt in meerdere werken uitvoerig beschreven. Joseph Joachim (1831-1907) hechtte in zijn *Violinschule* (gepubliceerd in 1905) veel meer expressieve waarde aan het portamento dan aan vibrato. Dat is vandaag compleet het tegenovergestelde, het portamento is zo goed als verdwenen uit de techniek van de 21ste eeuwse musicus... Het doorlopend vibrato daarentegen is in de loop van de 20ste eeuw wel uitgegroeid tot een wereldwijde standaard. In de romantiek was dat helemaal niet zo: vibrato werd gebruikt voor het kleuren van de klank in melodische/gezongen passages. Meer retorische/gesproken passages daarentegen werden zonder vibrato gebracht. Met andere woorden: strijkinstrumenten in de romantiek werden bespeeld zoals wij nu nog steeds onze stem gebruiken. Zingen met vibrato, spreken uiteraard zonder vibrato. In die geest zijn de romantici via het classicisme de directe erfgenamen van de retorische barokkunst.

Een ander belangrijk verschil tussen het heden en ons verleden is het gebruik van **rubato**. Rubato betekent letterlijk 'gestolen'. 'Tempo rubato' dus 'gestolen tijd'. Met rubato spelen, is een bepaalde vrijheid in het tempo nemen, net zoals we dat ook doen in gesproken taal. Rubato is de natuurlijke cadans van onze woorden, altijd bewegend, nooit statisch, maar ook niet losstaand van de structuur van de zin. Toen een bewonderaar aan Mozart vroeg wat het geheim was van zijn zo muzikale spel, moet zijn antwoord geweest zijn: 'omdat ik in de maat speel'. Met andere woorden, niet statisch 'op de tel', maar wel vrij bewegend binnen de maat, de natuurlijke cadans van de noten volgend zonder de structuur van de zin uit het oog te verliezen. Rubato spel was dus niets nieuw in de romantiek!

Bijzonder mooi is hoe Franz Liszt het rubato omschreef als 'de constante beweging van de bladeren aan de takken van de boom'. En Arnold Schönberg beschreef in zijn 'Style and Idea' in 1948 hoe de 'Amerikaanse' strikte en rigide manier van spelen (afkomstig uit de traditie van dansmuziek daar) zijn ingang vond in Europa, waar men voordien altijd met rubato speelde, zoals het overgeleverd was door de grote traditie uit het verleden. 'All were suddenly afraid to be called romantic, ashamed of being called sentimental. No one recognised the origin of this tendency; all tried rapidly to satisfy the market - which had become American.' dixit Arnold Schönberg.

Dit rubato spel was ook de rechtstreekse oorzaak van een andere manier van samenspelen. Kennen wij vandaag hoofdzakelijk het verticaal samenspelen, dan werd er in de romantiek veel meer horizontaal samengespeeld. Door het rubato spel en de

individuele bewegingsvrijheid die hieraan intrinsiek verbonden is, was perfect verticaal samenspelen bijna niet mogelijk. De verschillende stemmen bewogen vrij boven en onder elkaar zoals in een gesprek. Ook Goethe alludeerde hierop in zijn treffende omschrijving van het strijkkwartet: 'Een strijkkwartet is een gesprek tussen vier intelligente musici'. Opnieuw die relatie met spreken. En zoals in elk goed gesprek lopen de lijnen door elkaar, onderbreken ze elkaar en heel soms, lopen ze ook gewoon mooi synchroon. Dit alles resulteert in een gevarieerde manier van samenspelen, van communiceren met elkaar. En dat is niet alleen maar mooi, maar ook spannend en uitdagend...

Tot slot nog een woordje over het instrumentarium. Romantische strijkinstrumenten zijn quasi identiek aan de huidige strijkinstrumenten, op de darmsnaren na. Het is pas vanaf 1945 dat de moderne staalsnaar en synthetische snaar stilaan de darmsnaren vervangt. Ogenschijnlijk een relatief klein verschil, maar wel essentieel voor de muzikale boodschap! Met zijn minder gepolijste maar meer ruige klank - zo eigen aan de menselijke stem - leent de darmsnaar zich bijzonder goed voor het retorisch spel, het praten, de dialoog. Laat het nu net datgene zijn waarin het romantische strijkkwartet zich zo onderscheidt van het hedendaagse kwartetspel en dan kom je met darmsnaren tot een gedroomde combinatie van retoriek en melodische lyriek. Of hoe een klein verschil in instrumentarium een groot inhoudelijk artistiek gevolg kan hebben. Quatuor Romantique brengt het grote strijkkwartet repertoire uit de romantiek, historisch geïnformeerd en op historische instrumenten. Niet met de bedoeling om een reconstructie van een vervlogen verleden weer te geven, maar wel om met deze historische instrumenten en kennis de muzikale boodschap die verborgen zit achter de noten te laten weer-klinken. Zij zijn oa. de sleutels waarmee de muzikale tekst wordt geopend. Partituren vol verhalen uit een ver verleden maar over universele onderwerpen van alle tijden: hoop en wanhoop, verlangen, verlies, liefde, haat en zoveel meer... Muziek van mensen van toen, voor en door mensen van nu.

Stichting Vrienden Kamermuziek 's-Hertogenbosch

U wordt **Vriend** voor € 140,- per jaar. Voor elke volgende bewoner op uw adres betaalt u € 100,-.

Uw aanmelding is meer dan welkom bij onze Vriendenadministratie

Sint Jacobstraat 13, 5211 LP 's-Hertogenbosch, 073 - 55 30 062, NL78RABO0116241608

Meer informatie: info@kammermuziekshertogenbosch.nl en www.kammermuziekshertogenbosch.nl

De rozen worden aangeboden door

